

N-18632

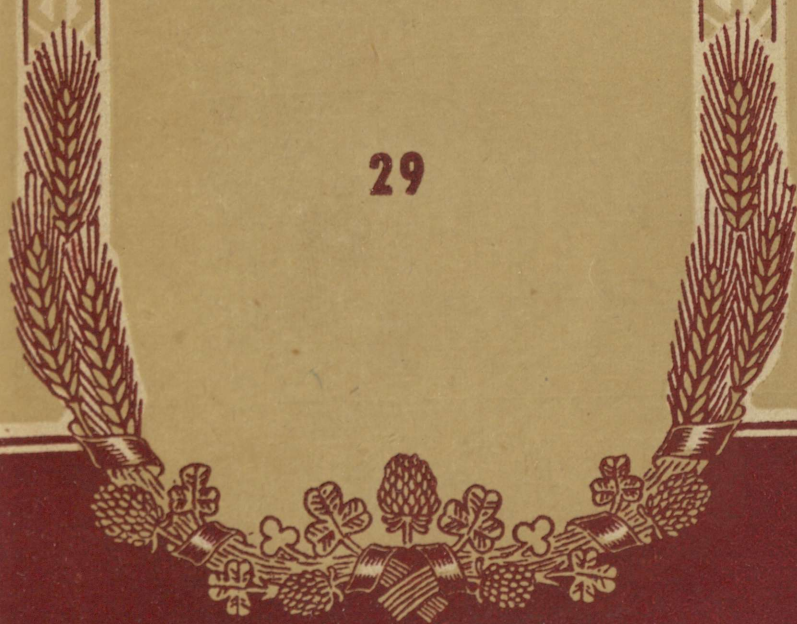
29

ABIKS
KOLHOOSIDELE

Š. ŠPUNGEN

**UDARA TERVISHOID
JA HAIGUSED**

29

ARH

A-18632

29

ABIKS KOLHOOSIDELE

Š. ŠPUNGEN

UDARA TERVISHOID JA HAIGUSED

29

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1950

ARHIIVKOGU

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

8667

SISSEJUHATUS.

Loomakasvatuse kolme aasta plaani täitmisel piima osas omavad suurt tähtsust lehma udara tervishoid, selle haigestumise vältimine ja lüpsitehnika, lehmade üldise korrapärase ja zootehniliselt õige söötmise, hooldamise ja pidamise juures. Süstemaatiline õige udara hooldamine ja nõuetekohane lüpsmine arendab ning tugevdab udarat ja soodustab selle tegevuse suurenemist.

Ebaõige lüpsmine ja halb udara hooldamine on tegurid, mis mõjuvad häirivalt udara normaalsele tegevusele ning kutsuvad esile selle haigestumise.

Brošüüri ülesandeks on anda Eesti NSV kolhooside loomakasvatajaile lühike ülevaade udara tervishoiust ja profülaktikast ning tutvustada sagedamini esinevaid udarahaigusi. Neid tervishoiulisi ja profülaktilisi abinõusid rakendades kindlustame meie kolhooside majanduslikku tugevnemist ja nende heaolu tõusu.

UDARA TERVISHOID.

Udara tervishoius, udarahaiguste vältimisel ning suure piimatoodangu saamisel omab suurt tähtsust lautade, eriti laudapõrandate ja virtsarennide puhtus. Kogemused näitavad, et seal, kus loomade hooldamisel, pidamisel ja söötmisel, nii laudas kui karjamaal, täidetakse kõiki veterinaarzootehnilisi nõudeid, udarahaigusi ei esine.

Virtsarenne on vaja sagedasti puhastada ja desinfitseerida, samuti tuleb perioodiliselt puhastada kanalisatsioonitorustikku. Laudapõrandaid tuleb korrapäraselt puhastada ja desinfitseerida (vähemalt kord kuus).

Ka udara pesemisel on suur tähtsus udarahaiguste vältimisel. Udara pesemine määrdunud kätega, mitme lehma

udara pesemine ühe ja sama veega ning kuivatamine märja määrdu nud käterätikuga soodustab udarahaiguste tekki mist.

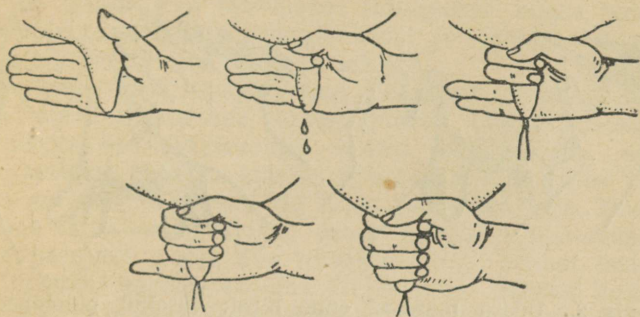
Udara pesemisel lastakse pesemisnõust voolikuga udarale leiget vett. Koos udaraga pestakse ka teisi määrdu nud lehma kehaosadid: kõhtu, jalgade vahet ja saba. Pärast pesemist kuivatatakse udar puhta kuiva käterätikuga kergelt hõõrudes kuivaks, et udara jahtumisel ei tekiks udarahaigusi. Esimene piimajuga, mis on pisikutega saastunud, lüpstakse eri anumasse.

Lüpsja käed olgu puhtad ja küüned lõigatud. Käte pesemiseks peab olema igas loomalaudas vastav kätepesunõu. Pesemise järel kuivatada käed käterätikuga. Lüpssta tuleb ilmtingimata kuivade kätega. Kolhooside veterinaar-sanitaride üheks ülesandeks on pidevalt ja rangelt kontrollida lüpsi veterinaar-zootehniliste reeglite täitmist.

Lüpsmine peab toimuma kindlatel kellaaegadel, vastavalt farmi sisekorra eeskirjadele. Muudatused lüpsiajas muudavad lehmad kärsituks, neil võib esineda piimapeetus udaras, millele sageli järgnevad udarahaigused. Piimanäärmed valmistavad laktatsiooniperioodil pidevalt piima. Udar harjub korrapärase lüpsmisega ja udara füsioloogilised talitlused kohanduvad kellaaegadele vastavalt. Lüpsiaja saabudes täituvad udara piimaastikud piimaga. Kui udarat ei lüpssta tühjaks, siis piima tekkimine lakkab, lehma seisukord on häiritud ja järgmisel lüpsil võib tekkida piimapeetus. Seega põhjustab mittekorrapärane lüpsmine udarahai gusi.

Harilikult lüpstakse kolm korda päevas. Äsja lüpsmatulnud ja suuretoodangulisi lehmi lüpstakse 4—5 korda päevas. Lüpsmine toimugu pigistuslüpsiviisil. Lüpsmisel pole lubatud kõvasti pigistada või nisasid venitada. See võib esile kutsuda lehma närvitsemise ja piimatoodangu vähenemise. Oskamatu nisade pigistamine põhjustab nisakoe paksenemist, nisakanali kitsenemist jne.

Peale käsitsilüpsi kasutatakse Nõukogude Liidus üha rohkem elektromehaanilist lüpsi, mis kahekordistab töö jõudlust. V. F. Koroljovi poolt konstrueeritud kolmetaktiline elektrilüpsimasin, mis on parim maailmas, ei vähenda piimatoodangut, ei kahjusta udarat ega muuda peaaegu

Joonis 1. Pigistuslüpsi tehnika.

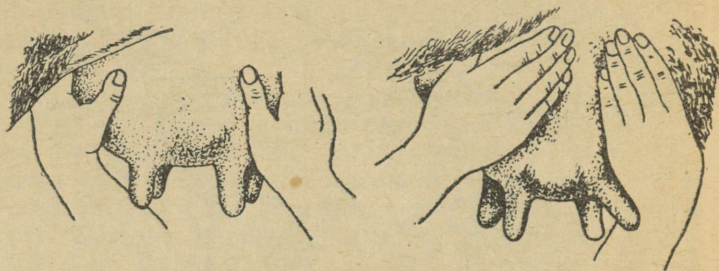
üldse nisade kuju. Veterinaarsest seisukohast on see masin ideaalne lüpsivahend.

Pärast masinalüpsi kuivatatakse nisad kuiva puhta käte-rätikuga ja võetakse õrnalt puhta vaseliiniga, et vältida naha kuivamist ja marrastumist.

Udara normaalseks talitluseks on tähtis, et ta tühjaks lüpstaks. Piima sissejätmine võib põhjustada udarahaigusi. Peale selle jääb udarasse kõige rasvasem piim. Kui esimes-tes piimajugades piima rasvaprotsent on 0,3—0,6%, siis vii-mastes jugades tõuseb see 12—14%-ni.

Piima täieliku väljalüpsi soodustamiseks tuleb udarat masseerida. Masseeritakse enne ja pärast lüpsi. Enne lüpsi tehtud massaaž võimaldab piima udarast kergemini kätte saada. Pärast lüpsi tehtud massaaž soodustab kõige rasva-rikkama, seega kõige väärtuslikuma piima väljalüpsmist. Massaaž soodustab ka udaranäärmete arenemist.

Udara täiesti tühjaks lüpsmisel omab tähtsust see, kui-das lehma koheldakse. Lehma tuleb kohelda rahulikult. Kui lehm tõrgub ega lase lüpssta, on vaja selgitada selle põh-jused. Udarahaigused võivad lehmadel esineda kinnijätmise perioodil, enne poegimist. Piimasekretsiooni vähendamiseks peab lehmade kinnijätmisele eelnema mahlakate söötade ärajätmine ja jõusöötade vähendamine. Udarahaiguse avas-tamisel tuleb sellest viivitamatult teatada veterinaartööta-jale.

Joonis 2. Udara massaaž enne lüpsi: vasakul parempoolse udarapoole masseerimine, paremal vasakpoolse udarapoole masseerimine.

Kostroma oblasti Karavajevo tõusovhoosi lüpsja sotsialistliku töö kanglane A. Nilova märgib: „Lüpsja ülesanne on pidada lehm puhtana ja saada temalt võimalikult rohkem piima. Meie sovhoosis söödavad lehma brigadiirid ise. Säärane tööjaotus ei tähenda, et lüpsjal ei ole tegemist söötmisega ja brigadiiril toodangutega. Meil on kõigi inimeste töö tihedasti seotud ja moodustab ühtse terviku.

Suuremat osa lehma me lüpsame neli korda päevas, mõningaid kolm korda ja üksikuid, äsjapoeginud lehma viis korda, olenevalt udara seisundist ja toodangust. Sagedast lüpsi rakendatakse vaid profülaktilise vahendina udara tihkestumise puhul.

Enne lüpsmist korraldan ma lehma aseme, pesen lehma määrdunud kehaosad ja vahetan allapanu. Seejärel pesen sooja vee ja seebiga käed hoolikalt puhtaks ning kuivatan rätikuga, panen kitli selga ja alustan lüpsmist.

Esimene asi on udara massaaž. Haarates udara käte vahele, masseerin ma seda ülalt alla kolme minuti jooksul, mitte kauem. Lüpsan pigistuslüpsiviisil lühikeste, kuid tugevate, jõuliste pigistustega, pidades kindlat rütmi. Esiteks lüpsan kaks esimest nisa, seejärel kaks tagumist. Lüpsi juures on kõige tähtsam rütmilisus ja udara täiesti tühjaks lüpsmine.

Udara mittetäielikule tühjakslüpsmisele vaadatakse meie majandis kui kehtiva korra jämedale rikkumisele. See on ka arusaadav: väljalüpsmata piim võib põhjustada udara-

põletiku. Kuid isegi tähtsusetu lühiajaline udara haigestumine vähendab lehma piimajõudlust ja tõsise haigestumise korral piimaandmine peaaegu lakkab.

Kvalifitseeritud lüpsjad, oma ala meistrid, püüavad igati hoida lehma udara hea tervise juures. Haigestumiste ärahoidmiseks me masseerime udarat kaks korda, esimest korda selleks, et lehm annaks piima paremini kätte, ja teist korda selleks, et veenduda lüpsi põhjalikkuses. Teiskordselt ma masseerin udarat osade kaupa: enne masseerin udara paremat poolt, siis vasakut poolt. Pärast seda jätkan lüpsmist samuti kindlas järjekorras: esiteks kaks esimest nisa, seejärel kaks tagumist. Järellüps annab tavaliselt vähe piima, kuid see on kõige rasvarikkam.

Karjalaudas me töötame rahulikult, ilma üleliigsete järsude liigutusteta, kisata ja kärata, mis kõik mõjuvad halvasti lehmale ja tema käitumisele. Muidu võib juhtuda, et ärritatud lehmad ei anna üldse piima kätte. Mida rahulikum on lüpsi ajal ümbrus, seda parem. Siis annab lehm heameelega piima kätte, ootab lüpsjat ja tunneb lüpsmisest mõnu."

UDARAHAIGUSTE PROFULAKTIKA.

Erilist tähelepanu nõuab udarahaiguste profülaktika esmakordselt lüpsmatulevate lehmade juures. Mõnel lehmalt hakkab piimanääre 1—2 nädalat enne poegimist piima eritama ja see nõristub udarast. Sel puhul on lubatud esmakordselt poegimatulevaid lehmi lüpssta juba enne poegimist.

Pärast poegimist tekib suuretoodangulistel lehmadel mõnikord udaraturse. Niisugustel juhtudel tuleb udarat masseerida eriti hoolikalt ja ettevaatlikult nii enne lüpsi alustamist kui pärast lüpsi lõpetamist. Haigestunud lehmi tuleb 4—5 päeva kestel pärast poegimist lüpssta 5—6 korda ja lasta neid jalutama (välja arvatud külmad ilmad).

Udarahaigused algavad sageli mehaanilistest vigastustest. Kui lehmad on kitsalt lauta paigutatud, võib üks lehm kahjustada teise, kõrvaloleva lehma udarat kas jalaga peale astudes või jalalöögiga. Metsas või võsas karjatamisel võib udar vigastuda kriimustustest või torgetest.

Eriti hädaohtlikud on udarahaigused, mille tekitajaks on

pisikud. Udarahaiguste vastu võitlemisel tuleb kõigepealt kindlaks teha haiguse esimesed juhud. Haigusjuhtudest tuleb veterinaartöötajale viivitamatult teatada, kes on kohustatud tarvitusele võtma abinõud haiguse kiireks likvideerimiseks ja selle leviku tõkestamiseks.

Kui on tegemist pisikutest tingitud udarahaigusega, eraldatakse haiged loomad eri ruumi või paigutatakse nad lauda ühte otsa nii, et nad oleksid virtsa äravoolu suuna lõpul. Haigest udarast ei tohi piima põrandale lüpsta, sest see soodustab udarahaiguste levikut allapanu või teiste põrandaga kokkupuutuvate esemete (jalatsid, ämbrid jne.) kaudu. Haige udara piima on lubatud kasutada ainult veterinaararsti (-velskri) näpunäidete kohaselt.

Kohta, kus asub udarahaige lehm, tuleb ilmtingimata iga päev desinfitseerida. Haige lehma sõnnik ja määrdunud allapanu tuleb hoolikalt koristada ning kreoliiniga (3—5%-line) desinfitseerida.

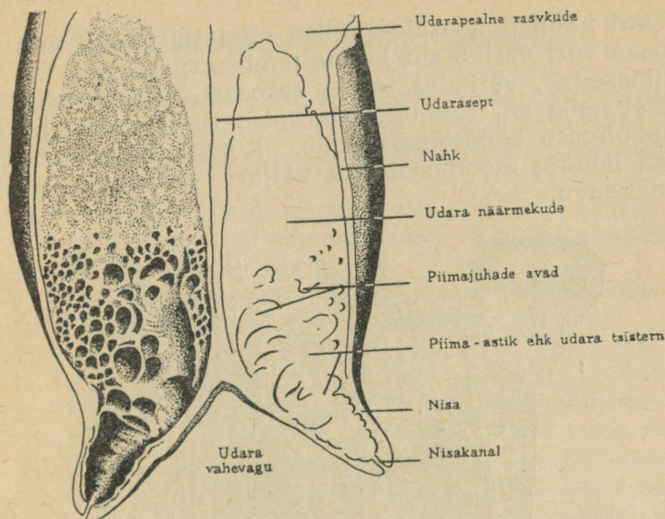
UDARA ANATOOMILINE EHITUS.¹

Udarapõletikud tekitavad karjakasvatusele suurt majanduslikku kahju, sest udarahaigete lehmade piimatoodang väheneb tunduvalt nii haiguseperioodil kui ka pikemat aega pärast tervistumist. Piimatoodang võib väheneda kuni 45 protsenti. Udarahaigete lehmade piim võib olla tiisikuse levitajaks inimestele, eriti lastele. On kindlaks tehtud, et enamik udarahaiguste juhtudest esineb kevadisel perioodil, millal esmakordselt poegivate lehmade arv on suur ja veterinaar-zoohügieenilised tingimused halvenenud. Sagedamini haigestub udara parempoolne eesmine veerand, siis eesmine ja tagumine vasakpoolne veerand; parempoolne tagumine veerand haigestub harvemini.

Et saavutada haigestunud udara ravimisel maksimaalset tulemust, on vajalik tunda udara anatoomilist ehitust ja füsioloogilist talitlust.

Hobusel ja mäletsejatel paikneb udar häbeme piirkonnas

¹ Prof. J. Tehveri teose „Põllumajandusloomade sigimine“ järgi. Eesti Riiklik Kirjastus, 1950.

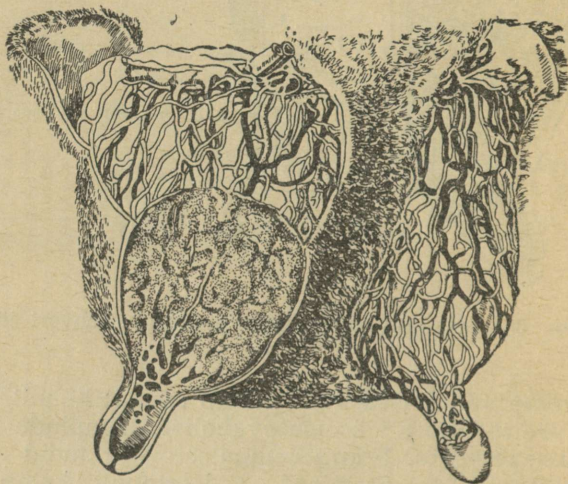

Joonis 3. Lehma ristipoolitatud udar (J. Tehveri järgi).

tagajäsemete vahel. Sea udar ulatub samalt kohalt eesjäsemeteni. Veise udara jäsemetevahelist tagapinda nimetatakse piimapeegliks. Udara tagumised veerandid on tavaliselt suuremad kui eesmised. Väljastpoolt katab udarat õhuke, õrnade karvadega higi- ja rasunäärmerikas nahk. Nisadel karvad, higi- ja rasunäärmed puuduvad. Nahale järgneb udarat alt ja külgedelt kattev sidekoeline kest ühes rasvasisaldava sidekoelise kihnuga. Viimasest väljuvaid sooni, närve ja piimajuhasid kannavad sidekoelised vaheseinad, mis jagavad udaranäärmed sagarikeks. Kõhuseinale kinnitub udar kohevakiulise sidekoe ja hobusel ning veisel udara kandesideme abil.

Udar on välja arenenud ainult lakteerivatel loomadel; noortel loomadel on ta üsna väike. Igale laktatsioonile järgneb udara taandareng, peamiselt udara näärmekoe arvel. Udara sekreet — piim — sisaldab kõiki noore looma arenemiseks vajalikke toiteaineid nõutavas vahekorras.

Verd kannab udarale välise niudetuiksoone haru. Veenosne veri väljub siit kolme tõmbsoone kaudu. Üks neist, „piimasoon“, väljudes udara eesosast, kulgeb kõhu välispinnal naha all, suubudes seesmise rinnatõmbsoone kaudu eespoolsesse õõnestõmbsoonde. Rinnakulehe kohal kõhu-seina läbides moodustab ta väljast kombeldava lohu — piimakaevu.

Joonis 4. Udara veresooned.

Udara parenhüüm koosneb lakteerival loomal torulistest näärmelõpposadest, mis on grupeerunud sagarikesse. Sagarikest algavad piimajuhad ühinevad suuremateks piimajuhadeks ning suubuvad piimaastikusse, mis asub udara allosas ja nisas. Paljudel lehmadel moodustab piimaastik ampullitaolise laienemise, mis on nähtav nisa täitumisel piimaga.

Udara astikusse avaneb veisel 8—12 piimajuha. Piimaga täitunult on nad 5—10 mm jämedused. Piimaastikust juhitakse piim välja nisakanali kaudu. Piimaastikute ja nisakanalite arv on võrdne. Mäletsejail on neid 1, hobusel 2, seal 2—3 jne.

UDARA FUSIOLOOGILINE TALITLUS.¹

Udara talitus algab pärast looma poegimist. Tiinuse perioodil udar orgaaniliselt kasvab ning vahmistub ette oma füsioloogiliste ülesannete täitmisele, s. o. piima eritamisele.

Piima eritamine oleneb mitte ainult sellest, et veres leidub piima moodustavaid aineid, vaid ka hormoonidest, millised ergutavad udara tegevust.

6—8 päeva jooksul pärast poegimist eritab udar nn. ternespiima, hiljem muutub piim normaalseks.

Piima eritus udarast pärast poegimist on seletatav sellega, et veri, mis tiinuse perioodil oli suunatud loote toitmiseks emakasse, voolab uutes tingimustes udarasse, tekitades seal piima. Uus tiinus vähendab piima eritamist.

Kunstlikult hoitakse piima eritamine kõrgel tasemel õige lüpsiga. Udara täieliku tühjenemisega kaasneb tundenärvide ärritus, mis omalt poolt reflektorselt kutsub esile udara vererohkuse ja piima eritamise suurenemise. Sage-dase õigeviisilise lüpsiga võib piimatoodangut tublisti suurendada. Vilunud lüpsja võib lüpsa kuni 15 protsenti rohkem ja rasvasemat piima.

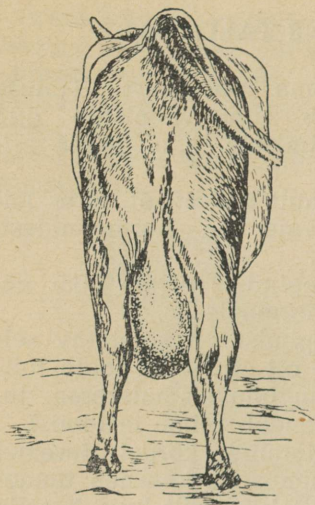
TAHTSAMAI DUDARAHAI GUSI.

Piimapeetus. Piimapeetuse peamiseks põhjusteks on looma halb kohtlemine, harjumatu lüps, külma sööda või joogi andmine enne lüpsi ning nisade, udara, sõrgade ja suguelundite haigused. Mainitud põhjused kutsuvad esile nisade reflektorse kokkutõmbumise, mis ei lase piima udarast nisadesse valguda.

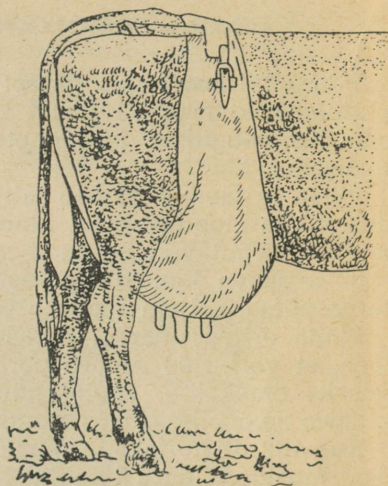
Ravi: ettevaatlik lüpsmine; udara, nisade, sõrgade ja suguelundite haigestumisel — vastav ravi, milleks pöör-duda veterinaararsti (-velskri) poole. Soovitatakse ka voo-liku abil õhku tuppe puhuda.

Kõvanis asus. Kõvanis asuse all mõistetakse piima

¹ Prof. J. Tehveri teose „Põllumajandusloomade sigimine“ järgi. Eesti Riiklik Kirjastus, 1950.

Joonis 5. Udaraturse
lehmäl.

Joonis 6. Udara
suspensoorium.

rasket kättesaamist lüpsmisel nisakanali kitsenemise tagajärjel.

Ravi: kergematel juhtudel teha kerge massaaž joodvasogeeni sissehõõrumisega või sooje vanne. Raskematel juhtudel tuleb veterinaararstil (-velskril) ette võtta operatiivne ravi.

U d a r a k ä s n a d. Udara ja nisade käsnu esineb lehmadel võrdlemisi sageli. Kui neid on palju, häirivad nad lehma ja takistavad lüpsmist. Vahel kaovad nad isendast.

Ravi: käsнад eemaldatakse äraväänamise, ümbersidumise või lõikamise teel, mida tehakse looma kinnisperioodil.

U d a r a h a a v a d. Udarahaavad tekivad peamiselt teravate esemetega — okastraadi või teravate orkidega — torkamisel. Haavad, mis ei ulatu näärmekoeni, paranevad hästi. Näärmekoeni või nisakanalisse ulatuvate haavade kinnikasvamine piimasoleku ajal on raskendatud. Armkoe

tekkimise tõttu võivad esineda nisakanali kitsenemised, millest omakorda tuleneb kõvanisasisus.

Ravi: pindmised nahahaavad puhastatakse ning peitsitakse neid joodtinktuuriga. Näärmekoesse ulatuvaid haavu ravitakse kirurgia nõuete kohaselt veterinaar-eriteadlaste poolt.

Udaraturse. Udaraturset esineb kõige sagedamini lehmadel ühenduses poegimisega. Suuretoodangulistel ja esmakordselt poegivatel lehmadel on udaraturse sagedaseks nähtuseks.

Udaraturse puhul on udar paistes ja valutundlik, lehm tõstab üht või teist jalga. Paistetus ulatub vahel kuni nabani. Harilikult esinevad udaraturse nähud nädalapäevade enne poegimist. Liigse tursumise vältimiseks on soovitatav vähendada jõusöödaannuseid, mahlakad söödad ära jätta ja võimaldada lehmadel väljas liikuda.

Ravi: udaraturse kadumisele aitab kaasa lüpsmine enne poegimist. Salvide kasutamine on keelatud. Anda kõhulahtistajaid (glaubrisoola). Raskemal juhtudel teha udarale sooje hautusi heinapepredest, milleks kasutada suspensooriumi.

Verelüpsmine. Verelüpsmine tekib füsioloogilistel ja patoloogilistel põhjustel.

Füsioloogilistel põhjustel esineb verelüpsmist seoses poegimatulekuga suuretoodangulistel lehmadel esimesel lüpsinädalal. Piim on roosakas või punane. Verelüpsmine möödub harilikult iseenesest mõne päeva jooksul.

Patoloogiline verelüpsmine tekib udara veresoonte rebenemisel löökidest, mille tagajärjel on verejooks udarasse, ja hoolimatust venitamisest lüpsmisel. Piim sisaldab hüübimata või hüübinud verd. Väiksemad veritsused lakkavad mõne päeva pärast. Kui aga on tegemist suuremate veresoonte vigastamisega, võib verelüpsmine kesta nädalaid.

Ravi: lüpssta ettevaatlikult, venitamata. Teha külmi kompresses. Anda kõhulahtistajaid ja vähendada vee andmist. Kui see ei aita, peab veterinaar-eriteadlane udarasse õhku pumpama.

Udarapõletikud. Udarapõletikke esineb lehmadel sageli. Neid tekitavad peamiselt pisikud, mis satuvad udarasse udara vigastumisel (kriimustamisel või naha ja

nisade hõõrdumisel). Udarapõletiku tekkimist soodustab mustalt lüpsmine ja lehmade halb hooldamine. Harilikult haigestub üks udaraveerand. Udarapõletikud sarnanevad oma olemuselt põletikuga teistes kudedes, avaldades samasuguseid tundemärke: paistetust, valu, talitlushäire, s. t. piima tekkimine väheneb või lakkab täiesti.

Udarapõletikke on mitut liiki; iga liik nõuab erinevat suhtumist ja ravi.

Katarraalne udarapõletik. Katarraalse udarapõletiku tekkimise põhjuseks on korrapärase lüpsmise, mille tagajärjel tekib piimapeetus, mittetäielik piima väljalüpsmine või pisikute sattumine nisakanali kaudu udarasse.

Selle udarapõletiku liigi puhul eraldub piim algul mitte-täisväärtuslikuna, lüpsmise lõpul aga muutub peaaegu normaalseks. Udara koed on muutuseta, piimatoodang vähene. Raskemal juhul võib vastav udaraveerand tiheneda, millest tingituna piimatoodang väheneb ja piim on oma koostiselt muutunud. Katarraalne udarapõletik võib seega üle minna parenhümatoosseks, s. o. udara näärme-koe põletikuks.

Ravi: katarraalse udarapõletiku puhul kasutatakse sage-dasi, 1—2 tunni tagant tehtavaid lüpsse ja udara massaaži. Udarapõletikku võib ravida ainult veterinaar-eriteadlane.

Parenhümatoosne mastiit. Parenhümatoosse udarapõletiku tekitajaks on pisikud, mis on sattunud udarasse nisakanali kaudu udara halva hooldamise tagajärjel (udara määrdumisel sõnnikuga, määrdunud käterätiku kasutamisel, määrdunud kätega lüpsmisel). Kui haige lehma piim satub põrandale, võivad haigusse nakatuda teised, terved lehmad. Parenhümatoosse udarapõletiku levimist soodustavad udarahaavad, udara jahtumine, mitteõigeaegne lüpsmine jne.

Selle udarapõletiku liigi puhul eraldub udarast vesine helvetega, limajas, hallvalge, kollakas või punakas, vahel halva lõhnaga ja mädatükikestega piim. Piimatoodang haigestunud udaraveerandist väheneb. Haigestunud udaraveerand on paistetunud, tihenenud, valutundlik ja soe. Looma üldine enesetunne on häiritud: kehatemperatuuri tõus, roidumus, isutus.

Kergetel juhtudel haigus paraneb, kuid piimatoodang sageli väheneb. Raskemal juhtudel muutub haigus krooniliseks, mille tagajärjel vastav udaraveerand kõhetub ning kaotab piima eritamise võime.

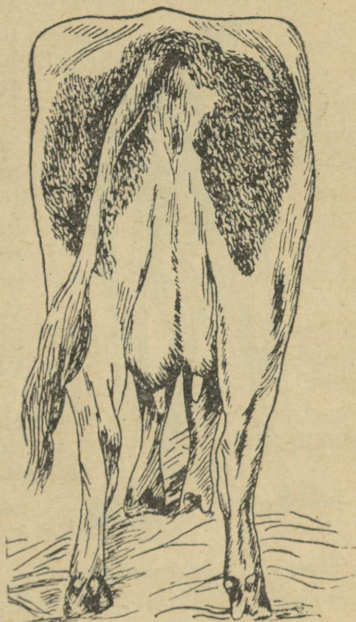
Ravi: ratsioonist jäetakse välja jõu- ja mahlakad söödad, lüpstakse sageli (1—2 tunni tagant). Tehakse kolm korda päevas 15—30-minutilisi udara massaaže. Massaaž on keelatud, kui udaras on tekkinud mädaprotsess.

Pärast massaaži lüpstakse udar tühjaks, viiakse haigestunud udarasse udarakateetri abil 150—200 ccm (1:2000) rivanoolilahust ja lüpstakse hiljemalt 30 minuti pärast vedelik välja. Selliseid ravivõtteid korratakse 4—5 korda. Häid tagajärgi annab penitsiliinilahuse süstimine haigestunud udaraveerandisse (50—100 tuhat ühikut 100—150 ccm füsioloogilises lahuses või destilleeritud vees).

Ravimiseks tuleb teha 3—6 süstimist. Ravida veterinaararsti (-velskri) näpunäidete kohaselt.

Medikamentidest tarvitatakse veel: ihtüoolsalvi (1:10), ihtüoolsaltsüülsalvi, jood-ichtüoolsalvi jne. Tarvitatakse ka sooje kompreesse. Sisseandmiseks kasutatakse norsulfasol natriumi 5,0—8,0 g 3—4 korda päevas 2—3 päeva järjest.

Pisikutest põhjustatud udarapõletik. Pisikud satuvad udarasse nisakanali kaudu. Haiguse tekkimise põhjuseks on mitterahuldavad pidamis- ja lüpsmis tingimused. Haige lehma piima põrandale lüpsmisest võivad nakatuda teised, naabruses asuvad lehmad.

Joonis 7. Udara asümeetria parenhümatoosse mastiidi puhul.

Pisikutest tingitud udarapõletiku ägeda kuju puhul, mis kestab 1—2 päeva, täheldatakse udarapunetust, paistetust, temperatuuri tõusu, valutundlikkust, piimahulga vähenemist ja piima kvaliteedi muutumist. Lehma üldine seisukord on häiritud. 2—5 päeva pärast muutub protsess krooniliseks.

Joonis 8. Udara tiisikus lehmäl.

Haiguse kroonilise vormi puhul on piim maitsetelt soolane, mõrkjas, helbeline ja venib niitidena. Värvuselt on piim hallikasvalge, roosakaspunane või pruunikas. Seismisel tekib piimas hallikasvalge või kollakasvalge sade, mis koosneb kaseiinist ja mäda- või fibriinitombukestest.

Haigestunud udaraveerand muutub tihedaks ja kõvaks; pärast lüpsi ta mahult ei vähene. Udaraveerand väheneb mahult näärmete kõhetumise tõttu või suureneb sidekoe vohamise tõttu.

Kergemal juhtudel võib haigestunud udar õigeaegse ravi tulemusel tervistuda. Kroonilistel juhtudel on paranemine küsitav:

lehmad võivad jääda alalisteks pisikute eritajaiks ja olla seega haiguse levitajaiks.

Ravi: haiget lehma lüpstakse sagedasti, 1—2 tunni tagant. Haige udaraveerandi piim tuleb hävitada. Udarat pesta külma veega kuni 5 korda päevas ja seejärel masseerida nisa suunas. Ravimitest võib kasutada penitsilliini veterinaararsti või -velskri juhendite järgi.

Udaratiisikus (tuberkuloos). Udaratiisikus kandub udarasse kopsutiisikuse puhul vere või mahlateede kaudu. Haigestunud udaraveerand mahult suureneb. Kombates on tunda mitmesuguses suuruses tihedaid valutundlikke tiisikuse koldeid. Udaratiisikusele on iseloomustav see, et udar pole soojem ja udara mahlasõlmed pole suu-

renenud. Piimatoodang pikkamisi väheneb. Piim on algul muutusetu, hiljem muutub vesiseks ja sisaldab helbeid. Udaratiisikus tehakse kindlaks lehma tuberkuliniseerimisel tiisikuse pisikutele ja piima mikroskoopilisel uurimisel.

UDARAHAIIGUSI MÄRADEL.

Märadel täheldatakse enamasti katarraalset udarapõletikku kas udara ühel poolel või kogu udaras. Haigestunud udaraosa muutub: paistetub, on soe ja valutundlik. Mära ei lase varsal imeda. Käimisel on mära kange, vahel lonkab. Udarast eraldub vesine helvetega piim; vahel eraldub piima asemel limajas mädane mass. Udarapõletikuga mära seisukord on häiritud: temperatuur on kõrgenenud, esinevad palavik ja isupuudus.

Ravi: lüpstakse sagedasti. Olenevalt põletikuprotsessist, tehakse külmi või sooje kompresses. Ravimeist kasutatakse kampriõli, kampripiiritust või ihtüool-, kreoliin- või elavhõbesalvi. Antakse lahtistajaid. Vee andmist vähendatakse. Varss eemaldatakse emast ja teda joodetakse pudelist terve udarapoole või teise mära piimaga.

LAMMASTE UDARAHAIIGUSED.

Lammastel esinevad samasugused udarahaigused kui lehmadel ja nende ravi on sarnane lehmade udarahaiguste raviga.

Lammastel esineb ka gangrenoosne (kärbu) mastiit. Tekitabaks on eri pisikute liik. Haigus on sageli taudilise iseloomuga. Lambad haigestuvad 4—6 nädala järel pärast poegimist.

Haiged lambad ei lase talleid imeda. Nad on isutud ja nende käik on kange, vahel lonkab. Temperatuur tõuseb. Haigestunud udaraveerand paistetub, on kõva ja väga valutundlik. Haigestunud udaraveerand sageli kärhub. Piima eraldamine lakkab, piim muutub vesiseks, hallikaspunkakaks ja on roiskunud lõhnaga. Surevuse protsent on suur.

Tervistumisel tekivad udaramädanikud. Kärbumise korral vastav udarapool eraldub. Ravida ainult veterinaarsti (-velskri) näpunäidete kohaselt.

SIGADE UDARAHAIIGUSED.

Emistel esineb udarahaigusi enamasti udarahaavade tagajärjel, mida tekitavad põrsad imemise ajal oma teravate hammastega.

Haigestunud udaraosa punetab, on kõrgema temperatuuriga ja valutundlik. Nisast eraldub vesine helvetega, vahel punane sekreet. Emis on loid, isutu, võib esineda palavik.

Ravi: katarraalse udarapõletiku puhul lüpstakse emist sageli. Udarat masseeritakse, määratakse kampripiiritusega või -õliga või hõõrutakse sisse ihtüoolsalvi. Suu kaudu antakse kalomeli või salooli.

Sigade udarahaigusi võib ravida veterinaararst (-velsker).

Sigade piimapalavik. Esimestel päevadel pärast poegimist võib emisel esineda nn. piimapalavik. Selle haiguse puhul täheldatakse temperatuuri tõusu $41-41,5^{\circ}$, pulss on sage, hingamine kiire, emis lamab küljel, ei söö ega lase põrsaid juurde. Udar on suurenenud, tursunud ja valutundlik. Nisadest ei eraldu piima või eraldub väga vähe. Haigus vältab 3—4 päeva, seejärel emis paraneb.

Ravi: udarat pestakse 3—4 korda päevas külma veega ja hõõrutakse kampripiirituse, kampriõli või ihtüoolsalviga. Haiguse läbipõdemise järel piimasekretsioon sageli lakkab.

SISUKORD

Udara tervishoid	3
Udarahaiguste profülaktika	7
Udara anatoomiline ehitus	8
Udara füsioloogiline talitus	11
Tähtsamaid udarahaigusi	11
Udarahaigusi määradel	17
Lammaste udarahaigused	17
Sigade udarahaigused	18

Vastutav toimetaja A. Kruus.

Kaanejoonise valmistanud
E. Annus.

Tehniline toimetaja E. Plaks.

Ladumisele antud 14. X 1950.
Trükkimisele antud 1. XI 1950.
Paber 56:79 cm, 1/16. Trükiarv 3000.
Trükipoognaid 1,25. Formaadile
60:92 kohaldatud trükipoognaid 1.
Arvutuspoognaid 0,87. MB-08894.
Tellimise nr. 4386. Trükikoda
„Kommunist“, Tallinn, Pikk tn. 2.

На эстонском языке.

III. Шпунген. Зоогигиена и бо-
лезни вымени.

Hind 50 kop

tu

**SARJAS „ABIKS KOLHOOSIDELE“ ON SENI
ILMUNUD:**

1. **A. TALVOJA** — Nõukogude eesrindlik põllumajandus-
teadus kolhoosipõllul
2. **A. ADOJAAN** — Kultuurkarjamaade ja -niitude raja-
mine
3. **A. PENTJÄRV** — Happeste muldade lupjamisega tõs-
tame põllukultuuride saake
4. **A. ALLANDI** — Kolhoosi tulumaks
5. **E. KOLBERG** — Lammaste söötmine ja tallede kas-
vatamine
6. **H. POLNA** — Suvise haljassööda konveieri korral-
damine
7. **H. TUPITS** — Teravilja seemnekasvatuse kolhoosides
8. **M. METS** — Lehmade kunstlik seemendus
9. **E. RUUBER** — Kuidas toota kõrgekvaliteedilist piima
10. **E. LAANELA** — Vitamiinide osatähtsus põllumajandus-
loomade söötmisel
11. **H. REIMAN** — Likvideerige põllumajandusloomade
ahtrus
12. **K. TARANDI** — Granuleeritud väetised
13. **L. BLUMENFELD** — Päevalille kasvatamine siloks
14. **E. VOOL** — Maasikakasvatuse
15. **V. SMOSLOV** — Kolhoosi arvepidajale meelespidamiseks
16. Lina kasteleotus ja linavarte sortimine
17. **V. SOONIK** — Küülikute kasvatamine
18. **A. MUUGA** — Kolhoosiasulate planeerimine
19. **A. KELL** — Noorloomade kontraheerimine
20. **E. LAANELA** — Silo valmistamine
21. **V. LAARMANN** — Sõnniku- ja virtsahoidlate ehitamine
22. **O. HALLIK** — Happeste muldade lupjamise tähtsus
heinavälja-külvikordade sisseviimisel
23. **A. IMAKAEVU** — Kalkunikasvatuse
24. **P. LEPASALU** — Juurviljade koristamine
25. **J. VÄLIMAA** — Köögiviljade hapendamine ja värskelt
säilitamine
26. Hobuste tõuaretus
27. Linnukasvatussaadused ja nende esialgne töötlemine
28. **J. ROOTS** — Mesilasperede talvitamine

50 kop.

A-18632
29

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00448784 1